

บทที่ 4

บทบาทของสมาคมภาษาไทย

สมาคมภาษาไทยเป็นองค์กรที่ได้รับการฟื้นฟู ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ หลังจากได้มีการจัดระบบการบริหารที่แน่นอนขึ้นแล้ว ก็ได้มีการดำเนินบทบาทขององค์กรต่อไป ซึ่งพอจะทำการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. บุคคลผู้มีส่วนในการดำเนินงานของสมาคมภาษาไทย
2. บทบาทของสมาคมภาษาไทย
  1. บทบาทด้านการแพทย์และสาธารณสุข
  2. บทบาทด้านวิทยาศาสตร์
  3. บทบาทด้านการอบรมเยาวชน
  4. บทบาทด้านการบรรเทาทุกข์

บุคคลผู้มีส่วนในการดำเนินงานของสมาคมภาษาไทย

ใน พ.ศ. 2436 เมื่อได้มีการก่อตั้งสภาอุณาโลมแดงแห่งชาติสยามขึ้น เพื่อให้การบรรเทาทุกข์และช่วยเหลือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ จากกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในเรื่องเขตแดนริมฝั่งแม่น้ำโขง ในครั้งนี้ผู้ดำเนินการจะเป็นเจ้านายสตรีชั้นสูงเกือบทั้งหมด การดำเนินกิจการในครั้งนี้ คือ การจัดส่งยาและเวชภัณฑ์ไปยังชายแดน และให้การดูแลทหารที่ได้รับบาดเจ็บ เมื่อเหตุการณ์กรณีพิพาทยุติลงกิจการของสภานี้ก็ซบเซาลงไปด้วย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดทางสังคมในขณะนั้นที่ทำให้สตรีชั้นสูงไม่สามารถดำเนินบทบาทในเรื่องต่างๆ ได้มากนัก จึงทำให้องค์กรนี้ไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงฟื้นฟูงานของสมาคมภาษาไทยขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ได้ทรงขจัดข้อขัดข้องในด้านผู้ดำเนินการนี้ไปได้ โดยโปรดให้เจ้านายฝ่ายหน้า

หรือบุรุษเข้ามามีบทบาทในการบริหารงานของสภาภาษาสยาม เช่น ตำแหน่งอุปนายก ผู้อำนวยกาซึ่งเป็นตำแหน่งที่ความสำคัญในการบริหารงานขององค์กร การที่ให้เจ้านาย ฝ่ายหน้าเข้ามามีบทบาทในการบริหารงานของสภาภาษาสยามนี้ นับว่าก่อให้เกิดผลสำเร็จ ต่อการดำเนินงานขององค์กรยิ่งกว่าในระยะแรก ในด้านการบริหารงาน สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ในการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาสยาม พ.ศ. 2461 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ได้มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่ในการบริหาร และการจัดแบ่งองค์กร อย่างชัดเจน และในสมัยที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าวิพัชรสุชุมพันธ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรง ดำรงตำแหน่งอุปนายกผู้อำนวยกา ก็ได้ให้ความสำคัญอย่างยิ่งมาสู่องค์กรนี้ ด้านการ บริหารทรงมีบทบาทอย่างสำคัญยิ่งในการตราพระราชบัญญัติว่าด้วยสภาภาษาสยามแก้ไข เพิ่มเติม พ.ศ. 2463 อันได้กำหนดลักษณะการบริหารงานให้มีลักษณะเป็นสากล เช่นใน นานาประเทศ จนได้รับการยอมรับจากกรรมการภาษาครระหว่างประเทศ ในวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2463 และได้เข้าเป็นสมาชิกสันนิบาตสภาภาษา ในวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2464 ฐานะการยอมรับของสภาภาษาสยามปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้น ด้วยการที่สภา ภาษาสยามได้เป็นเจ้าภาพในการจัดการประชุมภาษาในบูรพประเทศ ครั้งที่ 1 ขึ้นที่ กรุงเทพฯ ในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2465 การประชุมในครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ กำหนดกิจการสำหรับสภาภาษาในเวลาสันติภาพ¹ การเข้าสู่การยอมรับในระดับ นานาชาติทำให้สภาภาษาสยามได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. ทำให้สภาภาษาสยามได้รับความรู้ต่างๆ ในกิจการของสภาภาษาด นานาชาติ ตลอดจนแบบแผนตัวอย่างซึ่งจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในเมืองไทย

---

¹ รายงานการประชุมกรรมการสภาภาษาสยาม ครั้งที่ 18/2465

วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2465

2. ทำให้เราอยู่ในเกณฑ์ที่จะได้รับเงินส่วนแบ่งจากเงินทุนต่างๆ ของ
สภาอุตสาหกรรม²

จะเห็นได้ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงให้เจ้านายฝ่ายหน้า
เข้ามาบริหารงานของการบริหารงานของสภาอุตสาหกรรม ทำให้ฐานะและการดำเนินงาน
ขององค์กรนี้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นกว่าในระยะแรกที่เป็นการจัดตั้งโดยสตรีเป็นอันมาก แต่อย่างไร
ก็ตามสตรีก็มิได้หมดบทบาทไปจากสภานี้ ด้วยตำแหน่งสภานายิกาอันเป็นตำแหน่งสูงสุด
ขององค์กรนั้น ผู้ที่ดำรงตำแหน่งนี้ยังคงเป็นเจ้านายชั้นสูงฝ่ายในตลอดมา ที่เป็นดังนี้อาจ
เป็นเพราะสภาอุตสาหกรรมนั้นเป็นองค์กรการกุศล ซึ่งการดำเนินงานส่วนหนึ่งอาศัยเงินบริจาค
และการสนับสนุนด้านอื่นๆ จากประชาชนทั่วไป ดังนั้นผู้ดำรงตำแหน่งสูงสุดขององค์กรนี้
จึงมีผลอย่างมากต่อความน่าศรัทธาและน่าเชื่อถือขององค์กร ซึ่งในเรื่องนี้อาจเห็นได้
จากอาคารต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินงานของสภาอุตสาหกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นจาก
การบริจาคเงินเพื่อใช้ในการก่อสร้างทั้งจากเจ้านายและประชาชนทั่วไป เช่น

ตึกจักรพงษ์ ก่อสร้างขึ้นใน พ.ศ. 2466 ด้วยเงินบริจาคของพระบรมวงศานุวงศ์
ส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่งสภาอุตสาหกรรมได้ประกาศแจ้งความไปยังมณฑลหัวเมืองต่างๆ
เพื่อชักชวนให้ประชาชนร่วมกันบริจาคทรัพย์บำเพ็ญกุศลถวายสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ
กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ด้วยสิ่งอันเป็นสาธารณประโยชน์ ซึ่งได้เงินในการก่อสร้าง
ทั้งสิ้น 216,500 บาท ตึกนี้ขึ้นบนใช้เป็นที่ตรวจรักษาโรคตา โรคหู โรคผิวหนัง เป็นต้น
ชั้นล่างใช้เป็นที่ตรวจคนไข้ และให้ยาผู้ป่วยสามัญ

ตึกสุทธาทิพย์ ก่อสร้างขึ้นโดยทุนส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้าสุทธาทิพย์รัตนสุโขมขัตติยกัลยาวดี กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์ ได้ทรงบริจาคเงิน
จำนวน 200,000 บาท ประทานแก่สภาอุตสาหกรรมเมื่อวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2460

---

² หจข., ร.6 บ.9/12 เรื่องสภาอุตสาหกรรมเข้าร่วมสภาอุตสาหกรรม
(7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2461 - 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2462)

ซึ่งเป็นการบำเพ็ญกุศลพิเศษ เนื่องในวันครบรอบวันประสูติที่ทรงมีพระชนมายุครบ 40 พรรษา ดิถุภัณฑ์นี้ได้ใช้เป็นที่พักสำหรับผู้ป่วยซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ส่วนชั้นล่างเป็นตึกสำหรับนักเรียนพยาบาล

ดิถุภัณฑ์นี้ นางสาย(แม่หลิม) พดุกษเจริญ ภรรยา นายชิลัน แม่หลิม ได้บริจาคทรัพย์ให้สภาภาษาสยามสร้างตึกสำหรับเป็นที่พักคนป่วยชายขึ้นในบริเวณโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตามคำสั่งของสามีเมื่อใกล้จะมรณะ เพื่อเป็นตัวอย่างอันดีสำหรับชักจูงผู้อื่นให้บำเพ็ญกุศลเช่นนี้บ้าง และสมเด็จพระศรีสวรินทิราพระบรมราชเทวี องค์สมณายิกาได้เสด็จเป็นองค์ประธานในการเปิดตึก เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2466

ดิถุภัณฑ์นี้ จัดสร้างขึ้นเนื่องจากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ได้ทำการรักษาคุณหญิงพิพัฒน์ธนากร ซึ่งเป็นโรคเนื้องอกที่มดลูก โดยการผ่าตัดเป็นผลสำเร็จ ทำให้พระยาพิพัฒน์ธนากรและคุณหญิงเกิดความเลื่อมใสต้องการสร้างถาวรวัตถุไว้เป็นสาธารณประโยชน์ ดิถุภัณฑ์นี้ได้ใช้เป็นที่ทำการของแผนกรังสีวิทยา และได้ทำการเปิดตึกเมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ.2469³

ดิถุสถานเสาวภา จัดสร้างขึ้นเนื่องในการถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ โดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงปรารภว่าจะสร้างสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์ เชิดชูพระเกียรติสมเด็จพระบรมราชชนนีกับโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์จึงพระราชทานทรัพย์จำนวน 258,000 บาท ให้สภาภาษาสยามเพื่อสร้างอาคารให้เป็นที่ทำการแห่งใหม่ของสถานปาสเตอร์ เพื่อดำเนินงานในด้านวิทยาศาสตร์ของสภาภาษาสยาม

ดิถุสถานายิกา สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี ทรงบริจาคเงินสร้างตึกทางด้านตะวันออกของสถานเสาวภา เพื่อใช้เป็นที่ทำพันธุ์หนองผีและเลี้ยงสัตว์ โดยได้

---

³ หน่วยเก็บเอกสารสำนักงานกลาง สภาภาษาชาวไทย, เรื่องอาคารของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ พ.ศ.2459-2493

เสด็จพระราชดำเนินเปิดตึกนี้ เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2465

ตึกเศรษฐภักดี คุณหญิงชีวเซ่ง ประดิษฐานถนอมวิรัตน์ กับขุนเศรษฐภักดีพร้อมภรรยาและบุตร ได้บริจาคเงินเพื่อสร้างตึกเป็นอนุสรณ์แก่พระยาประดิษฐานถนอมวิรัตน์ ตึกนี้ได้ใช้เป็นที่พักของม้าที่จะใช้ในการทำเชลุม สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวีองค์สมณายิกา ได้เสด็จเปิดตึกนี้เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2470

ตึก 4 มะเส็ง พระบรมวงศานุวงศ์ 4 พระองค์ คือ พระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์เจ้าศศิพงษ์ประไพ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าพี่ยาเธอพระองค์เจ้าพิศมัยพิมลลัย พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชร อัครโยธิน โดยได้ประทานเงินแก่สภาภาษาสยามตั้งเป็นทุนซื้อทุน 4 มะเส็ง เพื่อเก็บดอกผลใช้ในการรักษาผู้ที่ถูกสัตว์พิษกัด ต่อมาทรงอนุญาตให้แบ่งเงินทุนนี้เพื่อสร้างตึกสำหรับเป็นที่เลี้ยงสัตว์และเป็นพิพิธภัณฑ์เก็บสัตว์ที่มีพิษและไม่มีพิษเพื่อใช้ในการศึกษา อาคารนี้ได้ประกอบพิธีเปิดเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2472⁴

อาคารเหล่านี้มีส่วนสำคัญยิ่งในการดำเนินงานของสภาภาษา เช่น ด้านการรักษาพยาบาล ด้านวิทยาศาสตร์ หากขาดอาคารเหล่านี้แล้วสภาภาษาสยามคงไม่สามารถดำเนินบทบาทในส่วนต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะลาฟังกาลังทรัพย์ของสภาภาษาสยามอย่างเดียวยังคงไม่เพียงพอ อาคารเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นได้จากศรัทธาของเจ้านายและประชาชนทั่วไป

ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นใน พ.ศ.2475 เหตุการณ์ในครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่อผู้ดำเนินงานในสภาภาษาสยามด้วย กล่าวคือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต อุปนายกผู้อำนวยการของสภาภาษาสยามต้องเสด็จไปประทับยังเมืองบันดุง ประเทศอินโดนีเซีย ทำให้สภาภาษาสยาม

---

⁴ สภาภาษาไทย, กองวิทยาศาสตร์ครบรอบ 50 ปี (พระนคร:โรงพิมพ์ไทยพิทยา, 2510), หน้า 9-13.

ต้องเปลี่ยนผู้บริหารโดยผู้ที่ดำรงตำแหน่งต่อมา คือ เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) นอกจากนี้กรรมการสภาภาษาสยาม ซึ่งเป็นเจ้านายหลายพระองค์ เช่น พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นชัชวาลนาถเรนทร พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ เจ้านายเหล่านี้ต้องพ้นจากหน้าที่ไป ผู้ที่เข้ามาดำรงตำแหน่งแทนจะเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงและมีอำนาจในการปกครองขณะนั้น เช่น นายพลตรีหลวงพิบูลสงคราม นาวาโทหลวงศุภชลาศัย นาวาโทหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หลวงประดิษฐมนูธรรม แต่อย่างไรก็ตามความเปลี่ยนแปลงนี้มิได้เป็นไปอย่างกระชั้นชิดหรือรวดเร็วนัก ด้วยตำแหน่งกรรมการสภาภาษาสยามนั้น มีการกำหนดวาระไว้ทำนละ 2 ปี เป็นการค่อยๆ ปรับเปลี่ยนเมื่อครบวาระ จึงมิได้ส่งผลกระทบต่อการค้าเนินงานของสภาภาษาสยามมากนัก บทบาทของสภาภาษาสยามยังคงมุ่งเพื่องานด้านการแพทย์ การสาธารณสุข การบรรเทาทุกข์ และการสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นหลัก แม้จะมีความเปลี่ยนแปลงในด้านผู้ดำเนินการ แต่เจ้านายก็ได้ทรงละทิ้งงานของสภาภาษาสยามนี้เสียทีเดียว ยังคงให้การสนับสนุนทั้งในด้านกำลังทรัพย์เพื่อใช้ในกิจการของสภาเช่นเดิม

กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าบุคคลผู้มีส่วนในการดำเนินการค้าเนินบทบาทของสภาภาษาสยามนั้น ในระยะแรกที่ได้มีการก่อตั้งเป็นสภาอุณาโลมแดงจะเป็นการค้าเนินการโดยสตรีซึ่งจากข้อจำกัดทางสังคมในขณะนั้น ทำให้งานขององค์กรนี้ไม่คืบหน้า จวบจนกระทั่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงฟื้นฟูงานของสภานี้ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โปรดฯให้เจ้านายฝ่ายหน้าเข้ามาช่วยในการบริหารงานของสภา ทำให้สภาภาษาสยามมีความก้าวหน้าขึ้นในหลายด้าน เช่น การยอมรับจากนานาประเทศ ด้านการบริหารมีการกำหนดรูปแบบอย่างแน่นอน ซึ่งทำให้การค้าเนินบทบาทในด้านต่างๆ มีประสิทธิภาพขึ้น แต่สตรีก็ยังไม่หมดบทบาท ด้วยตำแหน่งสูงสุดขององค์กรนี้ยังคงเป็นเจ้านายฝ่ายในชั้นสูงตลอดมา นอกจากนี้ในระดับรองลงมาสตรียังเข้ามามีบทบาทโดยเป็นกรรมการสภาภาษาสยาม และดำเนินการในพยาบาล การหาเงินบริจาคสตรีก็มีส่วนในงานด้านนี้อยู่มาก แม้กระทั่ง

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 อันมีผลให้ผู้บริหารของสภาต้องเปลี่ยนแปลงไปแต่มิได้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานของสภาภาษาสยามแต่อย่างใด ดังจะเห็นได้จากการศึกษาดังต่อไปนี้

บทบาทของสภาภาษาสยาม

1. บทบาทด้านการแพทย์และสาธารณสุข

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. 2453 และได้ทรงมีพระราชดำริให้สืบต่องานของสภาอุณาโลมแดงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง จากสภาพสังคมด้านการรักษาพยาบาลที่เปลี่ยนไปสู่การการแพทย์แผนใหม่ซึ่งเริ่มได้รับความนิยมมากขึ้น (ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 3) แม้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ จะได้มีการให้บริการด้านการแพทย์และสาธารณสุขแก่ประชาชนบ้างแล้ว แต่บริการดังกล่าวก็ยังไม่เจริญก้าวหน้าและมีจำนวนไม่เพียงพอ โรงพยาบาลของรัฐในสมัยนั้น เช่น โรงพยาบาลบางรัก ที่ตั้งอยู่ในเขตบางรัก ใน พ.ศ. 2451 ก็สามารถรับคนไข้ได้ 20-30 คนเท่านั้น⁵

นอกจากนี้ยังได้มีการบันทึกไว้ว่าจำนวนคนตายในปีหนึ่ง มีจำนวนประมาณ 32 คน ต่อจำนวนพลเมือง 1,000 คน เมื่อเทียบกับประเทศอื่นที่มีความเจริญทางการแพทย์และสุขาภิบาลแล้ว อัตราการตายในปีหนึ่งเพียง 8 คน ต่อจำนวนพลเมือง 1,000 คนเท่านั้น⁶ จึงกล่าวได้ว่าอัตราการตายในเมืองไทยเรายังมากนัก ทั้งในสมัยนี้ได้มีความคิดที่ว่า "ชีวิตมนุษย์เป็นของมีค่าอย่างประเสริฐ เพราะไม่ว่าจะทำการอย่างใดในโลกนี้ จะดำเนินได้ก็ด้วยอาศัยกำลังความคิดและกำลังกายของมนุษย์

⁵ หจช., ร.5 ศ.24/38 เรื่องโรงพยาบาล

⁶ หจช., ร.5 ม.12/5 เรื่องรายงานแผนสาธารณสุข (พ.ศ.2449-2451)

ประเทศไทยจะรุ่งเรืองก็ด้วยอาศัยมีพลเมืองมาก"⁷

จากสภาพสังคมดังกล่าว เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงฟื้นฟูกิจการของสภาอุณาโลมแดงขึ้น จึงทรงเห็นว่าองค์การนี้น่าจะมีส่วนช่วยรัฐบาลในงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข จะผลักราคาเด้านี้ให้รัฐบาลอย่างเดียวยังไม่ได้ ดังที่ว่า "...จะถือเป็นหน้าที่รัฐบาลแล้วก็แล้วกันหาได้ไม่ เพราะรัฐบาลก็ต้องการความช่วยเหลือ อย่างต่ำที่สุดก็พึงช่วยด้วยน้ำใจ"⁸ สภาภาษาสยามจึงเข้าดำเนินการด้านการแพทย์และสาธารณสุข โดยแบ่งการดำเนินงานเพื่อให้กับสภาพความต้องการและปัญหาของสังคมดังนี้ คือ

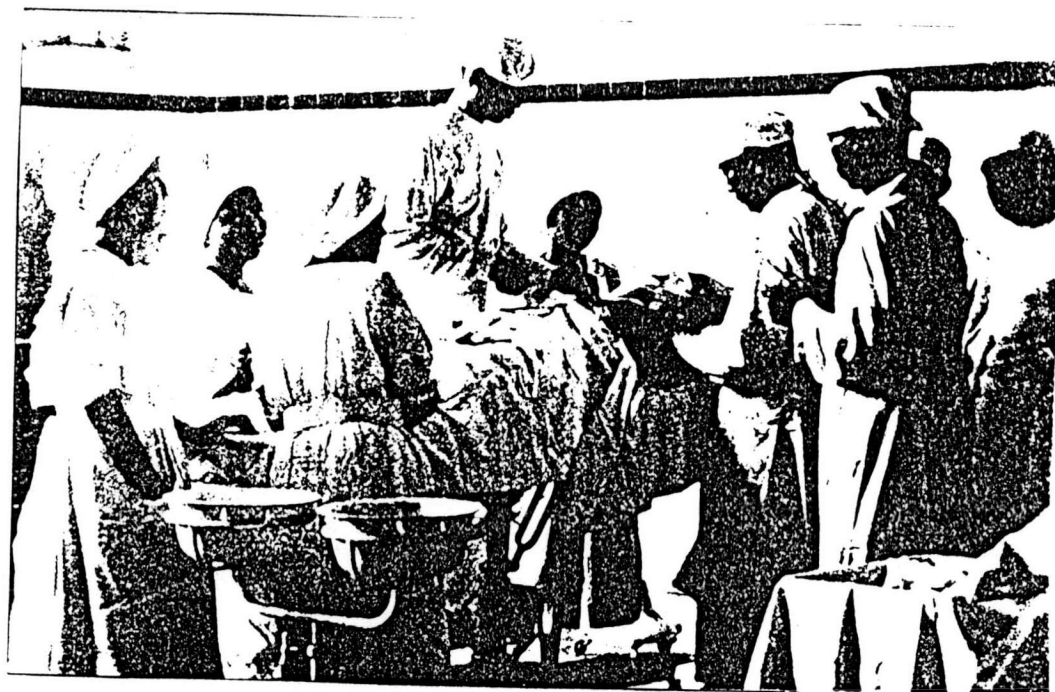
1. การรักษาพยาบาล
2. การกำจัดโรคภัยซึ่งเป็นปัญหาของสังคมในขณะนั้น
3. การให้ความรู้ในด้านการป้องกันโรคภัยประชาชน

การรักษาพยาบาล สภาภาษาสยามได้สร้างโรงพยาบาลของสภาภาษา หรือที่เข้าใจชื่อว่าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ขึ้น ซึ่งนับเป็นโรงพยาบาลที่มีความทันสมัย มีอุปกรณ์เครื่องใช้ทางการแพทย์อย่างครบครัน การจัดบริการมีทั้งแผนกผ่าตัด ซึ่งรวมการผ่าตัดทั่วไป การผ่าตัดทางสูตินารีเวชกรรม ทางตา ทางหู คอ จมูก การให้ยาสลบ แผนกรักษาทางยา และยังมีกองแสงรอนต์เกิน (การเอ็กซเรย์) ด้วย⁹ เมื่อโรงพยาบาลของสภาภาษาเปิดดำเนินการก็ต้องพบกับอุปสรรคในด้านการเงิน จนต้องโอนการดำเนินงานให้กระทรวงกลาโหมเป็นการชั่วคราวใน พ.ศ. 2457-2459 แต่ต่อมาโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ก็ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ซึ่งเมื่อรวมกับเงินบริจาค

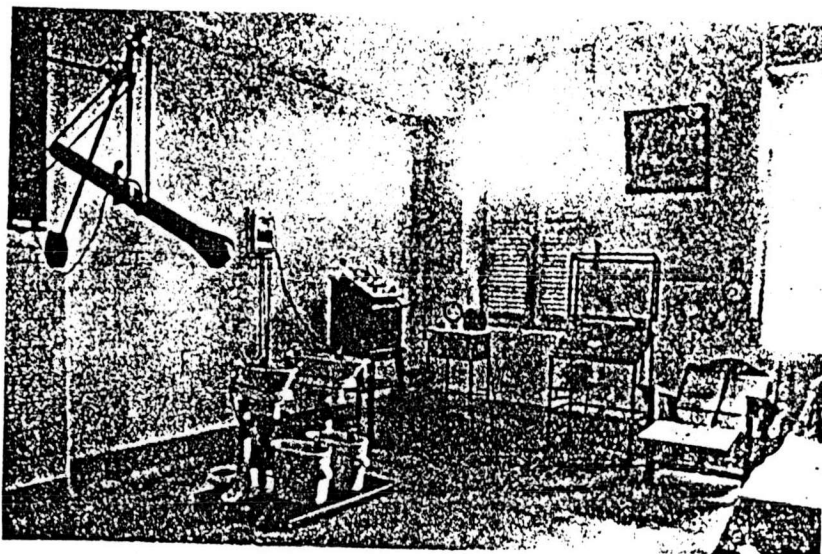
⁷ รายงานการประชุมคณะกรรมการเจ้าหน้าที่ ครั้งที่ 3/2457 วันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2457

⁸ เรื่องเดียวกัน.

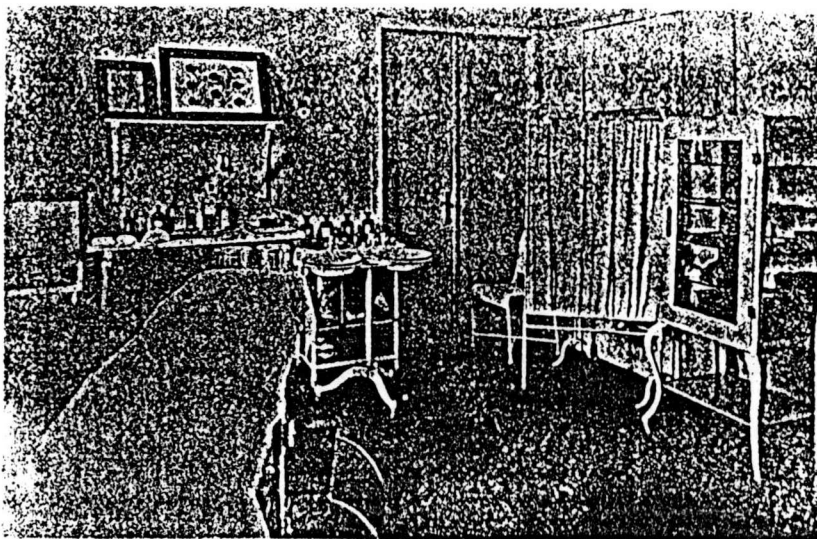
⁹ สภาภาษาสยาม, ครบรอบ 72 ปีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, หน้า 385.

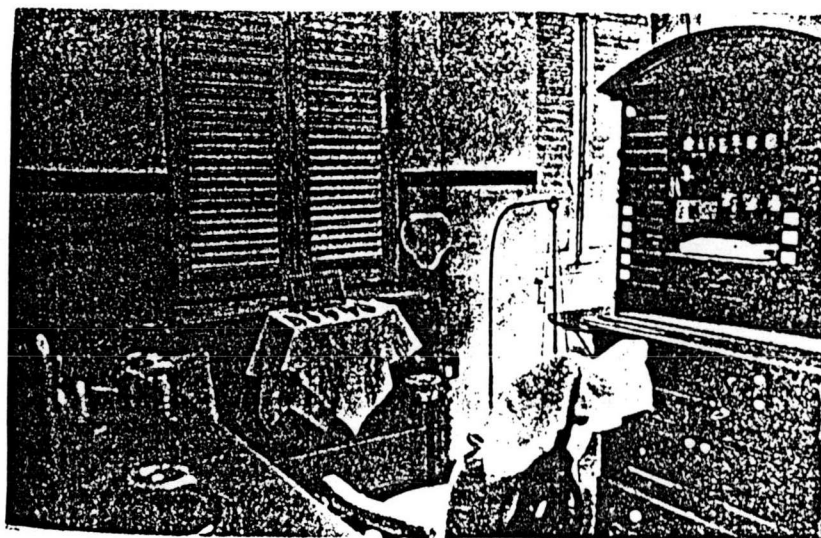
การผ่าตัด ณ ตึกทำการผ่าตัด โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

ห้องทำขายน้ําผสมด้วยเครื่องไฟฟ้า เช่น เครื่องนำไฟฟ้า
แม่เหล็กไฟฟ้า เครื่องไฟฟ้ารักษาโรคผิวหนัง

ห้องตรวจเคาะผ้าดัดโรคตา โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร ๑

ห้องทำฟัน โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร

ก็ทำให้สามารถดำเนินกิจการได้ด้วยตนเองโดยอิสระ (ดังที่ได้กล่าวรายละเอียดไว้แล้ว
ในบทที่ 3) และสามารถดำเนินงานความก้าวหน้าทางการแพทย์ต่อไป เช่น ในพ.ศ.2461
เริ่มการผ่าตัดเอาเด็กออกจากหน้าท้อง ซึ่งพันโทหลวงศักดาพลรักษ์(ชื่น พุทธิแพทย์)
กระทำเป็นผลสำเร็จ¹⁰ การใช้ "ฮาตุราดิอู่ม" (ฮาตุเรเดียม) ในการรักษา
โรคผิวหนัง¹¹ และการค้นหาสาเหตุการตายด้วยการตรวจศพ ซึ่งนับว่าเป็นความ
ก้าวหน้าที่เป็นประโยชน์ยิ่งในด้านการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย เพราะยังมีความก้าวหน้า
ด้านการแพทย์มากขึ้นเท่าใด อัตราการตายของคนจากโรคภัยย่อมลดลงด้วย สำหรับขีด
ความสามารถในการให้บริการกับประชาชนนั้น ระยะเวลาที่โรงพยาบาลเปิดทำการมี
เพียงสำหรับรับผู้ป่วยได้ 40 ราย ต่อมาใน พ.ศ.2462 สามารถขยายความสามารถ
ในการรับผู้ป่วยได้ถึง 124 ราย¹² จัดเป็นโรงพยาบาลที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่ง
ของประเทศ และจวบจนถึงใน พ.ศ.2485 ก็สามารถพัฒนาจนรับผู้ป่วยได้ถึงประมาณ
400 ราย¹³ และจำนวนประชาชนมาขอรับการรักษาก็มีจำนวนที่สูงขึ้นทุกปี ดังนี้¹⁴

พ.ศ.	ผู้ป่วยนอก	ผู้ป่วยใน
2457	3585	460
2458	12942	1335

¹⁰ จดหมายเหตุทางการแพทย์ของสภาอากาศสยาม เล่มที่ 1 ประจำเดือน
สิงหาคม พ.ศ.2461, หน้า 152.

¹¹ จดหมายเหตุทางการแพทย์ของสภาอากาศสยาม เล่มที่ 3 ประจำเดือน
สิงหาคม พ.ศ.2463, หน้า 78.

¹² สภาอากาศไทย, ครบรอบ 72 ปีโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, หน้า 380.

¹³ เรื่องเดียวกัน.

¹⁴ รายงานการประชุมคณะกรรมการสภาอากาศสยาม ครั้งที่ 31/2474 วันที่

2459	17995	1678
2460	14731	2236
2461	15929	2153
2462	18879	2294
2463	21943	2807
2464	27194	3445
2465	33097	3430
2466	40223	3868
2467	36542	3898
2468	36886	4696
2469	38545	4936
2470	43274	5399
2471	45712	5399
2472	49873	5283
2473	49987	5632

จะเห็นได้ว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในวิทยาการต่างๆ ที่เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ดังนั้นในความรู้สึกของคนทั่วไป โรงพยาบาลจึงเป็นสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ทำให้ความรู้และบริการทางด้านกายภาพและสาธารณสุข คนส่วนใหญ่จึงวางใจและนิยมที่จะเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากจำนวนผู้ป่วยที่มีเพิ่มมากขึ้นทุกปี

เมื่อกิจการของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เริ่มเป็นบิกแผ่นแล้วใน พ.ศ. 2464 สภากาชาดสยามได้มีดำริที่จะจัดตั้งโรงพยาบาลสาขาขึ้นในส่วนภูมิภาค เพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั่วพระราชอาณาจักร แต่จะไม่ทำเป็นโรงพยาบาลขนาดใหญ่เท่าโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จะเป็นเพียงสถานที่สำหรับตรวจรักษาคนเจ็บและจ่ายยาให้ไปรักษาตัวที่บ้าน และทำการผ่าตัดขนาดเล็กได้ โดยจะขนานนามว่า "โรงพยาบาลสาขาสภากาชาด"

ประจำจังหวัดหรือมณฑลนั้นๆ สำหรับงบประมาณที่จะใช้ในการจัดสร้างนั้นประมาณการ
 ในขั้นแรกไว้ 32,000 บาท ส่วนด้านการปกครองและวิธีดำเนินการนั้นกำหนดไว้
 พอสรุปได้ดังนี้

1. โรงพยาบาลสาขาสภากาชาดนี้จะขึ้นต่อกองโรงพยาบาล สภากาชาดสยาม
 และใช้ระเบียบของสภาในวิธีการดำเนินการ
2. กรรมการสภากาชาดสยามจะตั้งบุคคลขึ้นคณะหนึ่งจากสมาชิกของสภาใน
 จังหวัดนั้นๆ เป็นกรรมการสำหรับจัดการรับคนเข้าเป็นสมาชิก รับเงินบำรุง
 ต่างๆ รวมทั้งควบคุมการใช้จ่ายเงินของโรงพยาบาลด้วย ทั้งนี้ให้อยู่ใน
 ความควบคุมของเหรียญกษาปณ์สยาม
3. จะเชิญอุปราช สมุหเทศาภิบาล และผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นผู้อุปถัมภ์
4. จะเชิญแพทย์ประกาศนียบัตรประจำจังหวัด เป็นผู้ช่วยหัวหน้าโรงพยาบาล
 ในกิจการทางการแพทย์ และผู้บังคับกองพยาบาล หรือผู้บังคับหมวดพยาบาล
 ทหารบกจะเป็นแพทย์ที่ปรึกษาของโรงพยาบาล ทั้งนี้เพื่อให้แพทย์ของสภา
 กาชาดสยาม ของกรมสาธารณสุข และของทหารบกได้ทำงานร่วมมือกัน
 เพื่อให้ประชาชนในจังหวัดนั้นได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่¹⁵

การจัดตั้งโรงพยาบาลสาขาสภากาชาดนี้ สภากาชาดสยามมุ่งหวังให้เป็น
 สถานที่บำบัดโรคและดูแลสุขภาพอนามัยของประชาชนตามหัวเมือง ดังที่ว่า
 ...สาขาเหล่านี้จะช่วยบำบัดและป้องกันโรคร้ายไข้เจ็บได้อย่าง
 จริงจัง เมื่อมีแพทย์พร้อมทั้งเครื่องยาและเครื่องมือเครื่องใช้ใน
 การแพทย์อยู่บริบูรณ์ตามหัวเมืองเช่นนี้แล้ว โรคร้ายต่างๆ ที่พึงเกิด
 ขึ้นก็จะเหี่ยวหาย หรือจัดการรักษาด้วยเครื่องมือเสียแต่เมื่อเริ่มเป็น

---

¹⁵ คำชี้แจงของอุปนายกผู้อำนวยการสภากาชาดสยามเรื่องโรงพยาบาล
 สาขาสภากาชาด ลงวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2464

ไม่ปล่อยให้มาเป็นมาจนรักษาไม่ได้ตั้งปรากฏอยู่เนืองๆ กับเมื่อมีสถานที่อันเป็นหลักแหล่งของการแพทย์อยู่แพร่หลายตามจังหวัดต่างๆ แล้วความรู้ในสุขวิทยา ก็แพร่หลายทราบถึงคนหมู่มาได้...¹⁶

แม้ว่าความคิดในการจัดตั้งโรงพยาบาลสาขาสภากาชาดจะเป็นสิ่งที่ เป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป และการกำหนดการบริหารและการจัดสร้างอย่างแน่นนอนขึ้นแล้ว แต่การจัดสร้างก็ยิ่งรุ่งโรจน์ต่อมา ประจวบกับกระทรวงสาธารณสุขได้มีโครงการที่จะจัดสร้างโรงพยาบาลประจำจังหวัดขึ้น ซึ่งสภากาชาดสยามเห็นว่าจะเป็นการซ้ำซ้อนกัน จึงระงับการจัดสร้างโรงพยาบาลสาขาสภากาชาดนี้ไป¹⁷ แต่อย่างไรก็ตามความคิดนี้ก็นับได้ว่ามีความสำคัญเพราะเป็นครั้งแรกที่สภากาชาดสยามต้องการจะขยายงานออกไปยังส่วนภูมิภาค และเป็นพื้นฐานความคิดที่จะจัดตั้งเหล่ากาชาดจังหวัดในระยะหลังด้วย

การกำจัดโรคภัยต่างๆ ที่เป็นปัญหาของสังคมในขณะนั้น โรคร้ายเหล่านี้มีอาทิ คือ โรควัณโรค โรคเรื้อน และโรคพยาธิต่างๆ ซึ่งแม้จะไม่ร้ายแรงถึงขั้นที่ทาลายชีวิตคนเป็นจำนวนมากแต่ก็ถือว่าเป็นโรคที่บั่นทอนกำลังของคนในสังคม และเป็นโรคที่สามารถติดต่อกันได้โดยง่าย หากไม่รีบกำจัดให้หมดไปโดยเร็ว สภากาชาดสยามได้กล่าวถึงความมุ่งหมายในการจัดการเรื่องนี้ไว้ว่า

...ถือว่าเป็นหน้าที่อันสำคัญยิ่ง เพราะว่าพืชพันธุ์ของชนชาติไทยเรา ได้เสื่อมมา เช่น ร้างเสื่อกก่าลังกายอ่อนแอ เป็นต้น จึงเป็นงานซึ่งแม้จะมุ่งเพียงรักษาพืชพันธุ์ให้คงดีไม่เสื่อมถอยเท่านั้น ก็ไม่เป็นการ

¹⁶ เรื่องเดียวกัน .

¹⁷ รายงานการประชุมกรรมการสภากาชาดสยาม ครั้งที่ 4/2465 วันที่ 19

เพียงพอ เราต้องมุ่งถึงแต่งพืชพันธุ์ให้ดียิ่งขึ้นในอนาคตกาลด้วย¹⁸

โรคเรื้อนเป็นโรคที่เป็นปัญหาสำคัญโรคหนึ่งในสังคม และถือได้ว่าเป็นโรคที่สังคมรังเกียจ ในประเทศตามที่ได้มีการสำรวจใน พ.ศ. 2461 มีคนเป็นเรื้อนถึง 8,000 คน เฉพาะในกรุงเทพฯมีประมาณ 200 ถึง 300 คน¹⁹

โรคนี้เป็นโรคที่รักษาให้หายขาดได้ยากที่สุด ผู้เป็นโรคนี้แล้วก็เปรียบเหมือนกับไม้ที่ถูกปลวกกินให้ลุไปทีละน้อย นานเข้าก็กลายเป็นคนพิการหมดทางหาเลี้ยงชีพ ซ้ำเป็นที่รังเกียจของคนทั้งปวงด้วย อาการของโรคนี้ที่แลเห็นได้มีหลายอย่าง ซึ่งมีการจำแนกเรียกชื่อไปต่างกัน คือ อาการเป็นวงตามตัวหยิกไม้เจ็บเรียกว่า โรคพยาธี่ อาการเป็นปุ่มเห่อตามหน้าและหูเรียกว่า โรคหูหนาดาล่อ อาการเท้าค้อนมือกุด เรียกว่าโรคกุดถึง อาการเป็นแผลเน่าเรียกว่าโรคมะเร็ง ซึ่งแท้ที่จริงแล้วเป็นโรคเดียวกันมีตัวเชื้อโรคชนิดเดียวกันทั้งนั้น แต่เนื่องจากการขาดความเข้าใจจึงมีการเรียกชื่อไปต่าง ๆ กัน

สภาภาษาตสยามเห็นว่าโรคเรื้อนแม้เป็นโรคที่รักษาให้หายได้ยากก็จริง แต่ไม่ใช่จะไม่มีหนทางเสียทีเดียว และเห็นว่าคนที่เป็นโรคเรื้อนนี้ควรได้รับการรักษาพยาบาล หากควรที่จะปล่อยปละให้เป็นไปตามยถากรรมดังในขณะนั้นไม่ เพราะการที่ปล่อยให้ผู้ที่เป็นโรคเรื้อนอยู่นั้นที่ชุมชนย่อมเป็นโอกาสให้เชื้อโรคแพร่ไปสู่ผู้อื่นได้ ดังความที่ว่า

... เห็นว่าถึงเวลาอย่างยิ่งแล้วที่จักต้องเริ่มต้นจัดการ แม้ทำได้เพียงเล็กน้อยก่อนก็ยังดีกว่าไม่ทำอะไรเลย เพราะระหว่างที่ยังไม่จัดการอย่างไรเลยนั้น เราปล่อยให้โรคแพร่หลายยิ่งขึ้นเสมอไม่มีด้านสกัด

---

¹⁸ รายงานการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่ ครั้งที่ 5/2464 วันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2464

¹⁹ ร. 6 ม. 12/7 เรื่องรายงานแผนกสาธารณสุข (พ.ศ. 2460-2461)

เสียชีวิตอันตรายเป็นมาก การที่ปล่อยปละให้คนโรคเรื้อนเที่ยวเดิน
พ่นพามอยู่ตามท้องถนน จึงเป็นการที่น่าวิตกและน่าอัปยศที่สุด เพราะ
ฉะนั้นเมื่อยังไม่มีใครทำสภาภาษาดังกล่าวการนี้ขึ้น²⁰

การดำเนินการของสภาภาษาดสยาม คือ จัดตั้งสำนักคนป่วยโรคเรื้อนขึ้น
โดยกระทรวงพระคลังได้จัดเงินบำรุงให้ปีละ 25,000 คน และกระทรวงนครบาลได้
อนุญาตให้ใช้บ่อและชานบ่อปุเจ้าสมิงไพรที่จังหวัดพระประแดงเป็นที่ตั้ง สำนักคน
ป่วยโรคเรื้อนที่จังหวัดพระประแดงนี้ มีตึกโรงเรือน 27 หลัง บรรจุผู้ป่วยได้ 140 คน
และได้เปิดทำการในปี พ.ศ. 2465 การดำเนินการนี้ได้ผลดีเรื่อยมาจนกระทั่งถึง พ.ศ.
2477 เมื่อกระทรวงสาธารณสุขมีความพร้อม สภาภาษาดสยามจึงได้ออนการดำเนินการ
นี้ไปให้รัฐบาลจัดการ²¹

นอกจากการปราบโรคเรื้อนแล้ว สภาภาษาดสยามยังได้ให้ความสนใจในการ
ปราบโรคพยาธิด้วย เพราะโรคนี้เป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมของสุขภาพอนามัย และ
เมื่อร่างกายอ่อนแอก็อาจเกิดโรคร้ายแรงแทรกได้ ซึ่งเป็นการบั่นทอนอนามัยและกำลัง
ของประชาชนพลเมือง ดังนั้นสภาภาษาดสยามจึงได้ร่วมมือกับมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ และ
กรมสุขาภิบาล กระทรวงมหาดไทย ทำงานในด้านนี้ โดยแบ่งงานออกเป็น 2 ประการคือ

1. การสำรวจโรคพยาธิปากขอและโรคพยาธิอื่นๆทั่วพระราชอาณาจักร
2. การบำบัดและควบคุมโรคพยาธิ

การสำรวจโรคพยาธิทั่วพระราชอาณาจักร ได้เริ่มทำการตั้งแต่ พ.ศ. 2464
จากการสำรวจพบว่าโรคพยาธิปากขอนั้น มีแพร่หลายมากในมณฑลพายัพ มณฑลปักษ์ใต้

²⁰แจ้งความสภาภาษาดสยามเรื่องจัดตั้งสำนักคนป่วยโรคเรื้อน ลงวันที่ 8
มกราคม พ.ศ. 2465

²¹รายงานการประชุมคณะกรรมการสภาภาษาดสยาม ครั้งที่ 36/2477
วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2477

เรือนคนตาบอดในสำนักคนตาบอดโรงเรียนรอสถกกาชาดสยาม จ.พระนครศรีอยุธยา

และมณฑลฝ่ายอีสาน ส่วนจังหวัดที่พบมากคือ เชียงราย นครศรีธรรมราช และ นครราชสีมา²² นอกจากการสำรวจพยาธิแล้วสภาภาชาดสยามยังได้ทำงานอย่างอื่นควบคู่ไปด้วย เช่น การแนะนำป้องกันและการรักษาโรคมาเลเรีย เป็นต้น

เมื่อทำการสำรวจโรคพยาธิสำเร็จลงแล้ว สภาภาชาดสยามก็ได้เริ่มลงมือทำการบำบัดโรค โดยเริ่มทำการที่มณฑลพายัพได้มีการตั้งที่ทำการ ณ ที่ว่าการอำเภอ และส่งพนักงานออกไปทำการตามตำบลต่างๆ ทุกตำบล ซึ่งในการออกตรวจนั้นนับว่าได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง บางอำเภอสามารถทำการรักษาได้มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนคนตามสามะโนคริว²³ ในการตรวจนี้จะทำการอนามัยศึกษาแก่ประชาชนไปพร้อมๆ กันด้วย และได้มีการแนะนำให้ชาวบ้านทำสวนสุขภาพขึ้นใช้โดยทั่วไป

ความสำเร็จของการปราบโรคพยาธิของสภาภาชาดสยามจะเห็นได้จากสถิติดังนี้²⁴

	พ.ศ. 2464	พ.ศ. 2465	พ.ศ. 2466
1. จำนวนผู้ที่ได้รับการตรวจโรคพยาธิ	103104	65891	199672
2. จำนวนผู้ที่ปรากฏว่ามีพยาธิ	70142	50497	120676
3. จำนวนผู้ที่ได้รับการรักษาโรคพยาธิ :	108676	59138	152958
พยาธิปากขอ			
4. จำนวนผู้ที่ได้รับการรักษาโรคพยาธิ :	17475	15947	38986
พยาธิไส้เดือน			
5. จำนวนร่วมที่สร้างขึ้นอย่างถูกต้อง	10767	4900	21643

²² รายงานการประชุมคณะกรรมการสภาภาชาดสยาม ครั้งที่ 12/2468

วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2468

²³ เรื่องเดียวกัน .

²⁴ เรื่องเดียวกัน .

สภาภาชาชาติได้ดำเนินงานในด้านการปราบโรคพยาธินี้มาเป็นเวลา 3 ปี จึงมีความเห็นว่าหากจะให้เป็นผลดียิ่งขึ้น ควรโอนให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้ดำเนินการแทน เพราะรัฐมีกำลังเจ้าหน้าที่มากกว่า และยังมีอำนาจในการบังคับสั่งการด้วย ประชาชนคงจะได้รับประโยชน์มากกว่า จึงได้โอนงานด้านนี้ให้กระทรวงสาธารณสุขไปดำเนินการในปี พ.ศ. 2467²⁵

เมื่อสภาภาชาชาติสยามเริ่มงานด้านการปราบโรคเรื้อนและโรคพยาธิได้เป็นผลสำเร็จขั้นบ้างแล้ว ในปีต่อมาคือ ใน พ.ศ. 2466 สภาภาชาชาติสยามจึงได้เริ่มงานขั้นต่อมา คือ การแก้ปัญหาเรื่องโรคผิวหนัง ซึ่ง เป็นโรคที่ร้ายแรงและมีชุกชุมโรคหนึ่งในเมืองไทย จนกระทั่งมีการเรียกโรคนี้อีกชื่อหนึ่งว่า โรคห่าขาว ตามสถิติปรากฏว่าในจำนวนคนตาย 100 คน เป็นโรคผิวหนังตาย 10 คน เฉพาะในจังหวัดพระนครและธนบุรีในปีหนึ่งมีตายด้วยโรคนี้ประมาณ 1,200 คน อัตรานี้พอประมาณทางการแพทย์ได้ว่า จำนวนผู้ป่วยโรคนี้ในกรุงเทพฯ คงจะมีอยู่ไม่ต่ำกว่า 7,000 คน²⁶ และโรคนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับโรคเรื้อนกล่าวคือ เป็นโรคที่แพร่ระบาดได้ในชุมชน ดังนั้นสภาภาชาชาติสยามจึงคิดดำเนินการในเรื่องนี้ขึ้น โดยวิธีการดังต่อไปนี้ คือ

1. การรณามัยศึกษาให้ประชาชนรู้ถึงลักษณะการติดต่อของโรค ให้รู้วิธีป้องกันมิให้เกิดโรค และรู้ว่าวัณโรคอาจรักษาให้หายขาดได้ ถ้าได้รับการรักษาอย่างดีตั้งแต่เมื่อเริ่มเป็น
2. การจัดให้ผู้ป่วยเริ่มเป็นวัณโรคได้รับการเยียวยาในทางอันควร
3. การจัดให้ผู้ป่วยซึ่งมีอาการมากได้อาศัยในความดูแลของแพทย์อย่างใกล้ชิด เพื่อป้องกันมิให้โรคแพร่หลายไปติดผู้อื่น

---

²⁵ รายงานการประชุมกรรมการสภาภาชาชาติสยาม ครั้งที่ 8/2467 วันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2467

²⁶ หจข., ร.6 ม.12/7 เรื่องรายงานสุขาภิบาล (พ.ศ. 2460-2461)

4. การระวังดูแลผู้ที่มีอาการทุเลาหรือหายแล้ว ไม่ให้มีโรคกำเริบขึ้นได้อีก สภากาชาดสยามได้กำหนดให้กองแยกต่างๆ ร่วมมือกันเพื่อให้การดำเนินงาน เป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้คือ

1. กองพยาบาล จะรับตรวจและรับรักษาคนเป็นที่ เป็นวรรณโรคหรือสงสัย ว่าเป็นที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากการตรวจโรคทั่วไป

2. กองวิทยาศาสตร์ จะรับตรวจทางจุลินทรีย์วิทยาเพื่อประกอบการ วินิจฉัยโรค

3. กองอนามัย จะจัดนางสุขาภิบาลไปเยี่ยมจนถึงบ้านเรือนผู้ป่วย เพื่อแนะนำในการรักษาพยาบาลและป้องกันโรค กับจะจัดการสั่งสอนประชาชนด้วย²⁷

การให้ความรู้ในด้านการป้องกันโรคกับประชาชน เนื่องจากสภาพสังคม ในขณะนั้นความรู้ในการป้องกันโรคนั้นยังไม่เป็นที่แพร่หลาย ดังความที่ว่า

... ความรู้ในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บตลอดจนวิธีป้องกันนั้น ในชั้นหลังนี้ ได้เจริญขึ้นมากแล้ว แต่ชาวเราจะต้องเสียชีวิตด้วยโรคอันพึงป้องกัน ได้อยู่โครมๆ ทั้งนี้ก็ด้วยความรู้ที่ยังไม่แพร่หลายไปถึงชนหมู่มากได้²⁸

นอกจากนี้ยังมีปัญหาในด้านการดูแลสุขภาพอนามัยของทารกด้วยดังที่ว่า

... ในเมืองเราทุกวันนี้จำนวนเด็กที่เกิดมาในปีหนึ่งๆ ตายเสียแต่ยังเป็นทารกไม่ครบขบตั้ง 290 คนต่อจำนวน 1000 คน ตามที่ปรากฏ โดยสถิติพยากรณ์ดังนี้เป็นจำนวนมากนัก ทั้งนี้เพราะนางผดุงครรภ์ ผู้มีความรู้ความสามารถจริงๆ นั้น ยังมีไม่พอยังมีจำนวนไม่พอแก่การ

²⁷แจ้งความสภากาชาดสยามเรื่องจะทำการปราบวรรณโรค ลงวันที่ 27

สิงหาคม พ.ศ. 2466

²⁸รายงานการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่สภากาชาดสยาม ครั้งที่ 14/2465

วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2465

และประชาชนยังไม่มีความรู้พอที่จะบริหารการให้ถูกต้องด้วยสุขวิทยา²⁹

ดังนั้นสภาภาษาสยามจึงมีคำริว่าหากปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของรัฐบาลแต่เพียง
อย่างเดียวคงไม่ทันกับความต้องการของสังคม ดังที่ว่า

...การเรื่องนี้จะเว้นให้รัฐบาลจัดการฝ่ายเดียวหาสำเร็จไม่

จาต้องหาทางทำให้เกิดปัญญาความรู้ขึ้นในหมู่ประชาชนเอง

เพื่อให้สามารถระมัดระวังเองได้ด้วยจึงจักมีผลดีขึ้น...³⁰

สภาภาษาสยามจึงได้ดำเนินการในด้านการเผยแพร่ความรู้ด้านสุขอนามัย
แก่ประชาชน คือ การสาธารณสุขศึกษา และการสาธารณสุขพิทักษ์

การสาธารณสุขศึกษา (Public Health Instruction) คือ การแนะนำ
สั่งสอนให้ประชาชนได้รู้ว่าสิ่งใดเป็นปัจจัยให้เกิดโรค และควรทำการสุขาภิบาลในบ้าน
เรือนของตน หรือควรระวังรักษาตัวอย่างใดจึงจะมีสุขภาพอนามัยดี โดยจัดการแสดง
พิพิธภัณฑ์สาธารณสุข เช่น ที่จัดขึ้นที่พระราชอุทยานสราญรมย์ และเปิดให้ประชาชนเข้าชม
ในระหว่างวันที่ 25 พฤศจิกายน ถึง 9 ธันวาคม พ.ศ.2465 พิพิธภัณฑ์สาธารณสุขนี้ได้จัด
ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย เพื่อแสดงให้ประชาชนเข้าใจว่า โรคร้ายแรงบางอย่าง
ซึ่งเป็นกันชุกชุมมีทางป้องกันได้ การแสดงพิพิธภัณฑ์ในครั้งนี้มีประชาชนเข้าชมทั้งสิ้น
220750 คน³¹ นอกจากนี้ยังได้ทำการแจกจ่ายหนังสือด้านสุขอนามัยแก่ชุมชนโดย
ทั่วไปด้วย

²⁹ หจข., ร.6 ม.12/7 เรื่องรายงานแผนกสาธารณสุข (พ.ศ.2460-2461)

³⁰ รายงานการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่สภาภาษาสยาม ครั้งที่ 14/2465
วันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ.2465

³¹ รายงานการประชุมกรรมการสภาภาษาสยาม ครั้งที่ 12/2468 วันที่

3 กรกฎาคม พ.ศ.2468

ภาพอนาถมีดิกมาของสทากชาดศมาพ

ภาพอนามัมมิดิกมาของสภากาชาดสยาม

การสาธารณสุขพิทักษ์ (Public Health Nursing) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า การประชานามัยพิทักษ์ คือ การอบรมสั่งสอนสตรีให้สามารถทำหน้าที่นางสุขาภิบาล (Public Health Nurse) ทำการแนะนำช่วยเหลือประชาชนในการรักษาอนามัย แนะนำการบริหารทารก แนะนำการรักษาความสะอาดในบ้านเรือน โดยได้มีการดำเนินการดังนี้

1. คุ้มครองรักษา คือการที่นางสุขาภิบาลจะไปเยี่ยมหญิงที่มีครรภ์ตามบ้าน ชี้แจงในเรื่องเกี่ยวกับการมีครรภ์ ตลอดจนวิธีบริหารร่างกายเพื่อให้ทารกในครรภ์ แข็งแรงแนะนำในการเตรียมเครื่องใช้สำหรับการคลอดบุตรและการบริหารทารก

2. การพยาบาลมารดาและทารกเมื่อคลอดแล้ว กล่าวคือ นางสุขาภิบาล จะช่วยจัดให้มารดาได้รับความช่วยเหลืออย่างดีในเวลาคลอด และถ้าจำเป็นอาจนางสุขาภิบาลอาจต้องทำคลอดเอง ส่วนการพยาบาลมารดาและทารกเมื่อคลอดแล้วนั้น นางสุขาภิบาลจะควบคุมในด้านการดูแลอนามัยของแม่และเด็กเพื่อป้องกันเชื้อโรค

3. การบริหารทารก อันจะเป็นหน้าที่สำคัญที่สุดของนางสุขาภิบาลเพราะตามรายงานปรากฏว่าจำนวนทารกที่ตายเสียแต่ยังเด็กนั้นมีเป็นจำนวนมาก หากมีนางสุขาภิบาลช่วยดูแลแนะนำให้บิดามารดาของเด็กรู้จักบริหารรักษาทารกดีขึ้น อัตราการตายของทารกคงลดลง

4. การอนามัยพิทักษ์แก่เด็กอายุในเกณฑ์แล้วเรียน เด็กซึ่งมีร่างกายสมบูรณ์ทุกอย่างนั้นมีน้อยคน เพราะฉะนั้นการบำรุงรักษาอนามัยของเด็กนี้จึงเป็นการสำคัญยิ่ง การดำเนินการ คือ จะจัดให้มีแพทย์และนางสุขาภิบาลไปตรวจร่างกายของเด็กในที่ต่างๆ เช่น ตามโรงเรียน เป็นต้น เพื่อจะได้พบเห็นโรคหรือความพิการอันเกิดแก่เด็ก และจะได้จัดการบำบัดหรือแก้ไขอย่างทันที่ ถ้าเป็นโรคติดต่อก็จะแยกไปทำการรักษามีให้แพร่ระบาดในหมู่เด็ก

5. การอนามัยพิทักษ์ทั่วไป ในคราวที่ออกเยี่ยมประชาชนตามบ้าน เมื่อนางสุขาภิบาลพบผู้ใดเจ็บไข้เล็กน้อยหรือเป็นโรคเรื้อรัง ควรจะทำปฐมพยาบาล ปัจจุบัน

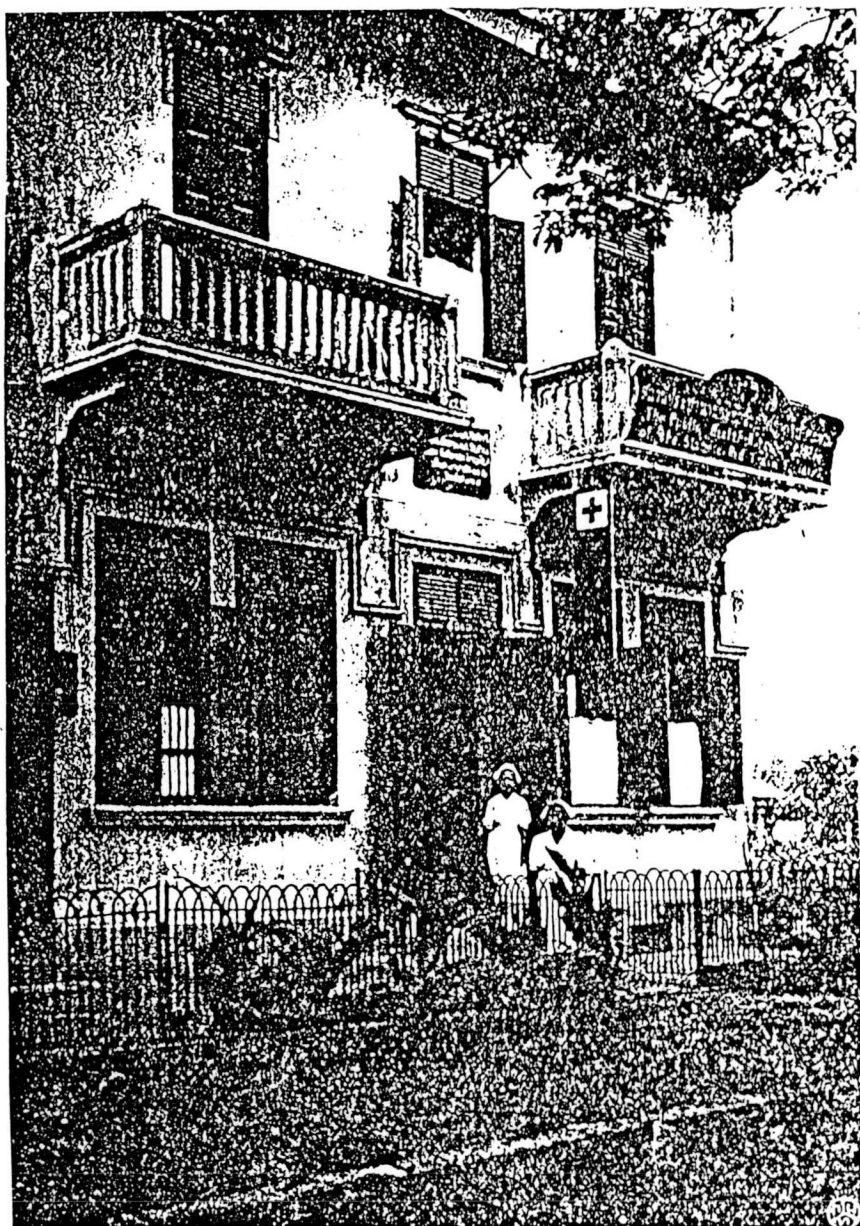
พยาบาล หรือจัดการป้องกันมิให้เชื้อโรคแพร่หลายไปติดผู้อื่น ก็จะได้ช่วยรักษาพยาบาลให้ หากเห็นว่าเกินกำลังก็จะแนะนำให้ไปทำการรักษาตัวที่โรงพยาบาล เมื่อพบบ้านเรือนผู้ใด ไม่สะอาดหรือไม่ถูกสุขวิทยาซึ่งอาจเป็นทางให้เกิดโรค ก็จะได้แนะนำชี้แจงและทำการ แก้ไขเสีย³²

การประชานามัยพิทักษ์ดังกล่าวนี้จะเริ่มทำการในกรุงเทพฯก่อน และจะขยาย ไปยังส่วนอื่นๆ ต่อไป ซึ่งความมุ่งหมายนี้ก็สามารถปฏิบัติได้เป็นผลสำเร็จ เพราะได้มีการ จัดตั้งสถานีประชานามัยพิทักษ์ ซึ่งเป็นสถานที่ปฏิบัติการในด้านนี้ ขึ้นในกรุงเทพฯและ ได้ขยายออกไปตามท้องที่ต่างๆ ดังนี้ คือ

1. สถานีประชานามัยพิทักษ์ที่ 1 วัดเทวสุนทร ตำบลพลับพลาไชย
ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2466
2. สถานีประชานามัยพิทักษ์ที่ 2 แพร่งนรา จัดสร้างขึ้นในรูปสถานีชั่วคราว
เมื่อ พ.ศ. 2466 และได้ขึ้นเป็นการถาวรใน พ.ศ. 2471
3. สถานีประชานามัยพิทักษ์ที่ 3 เชียงใหม่ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2468
4. สถานีประชานามัยพิทักษ์ที่ 4 นครราชสีมา ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2468
5. สถานีอนามัยที่ 5 กรุงเทพฯ ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2468
6. สถานีอนามัยที่ 6 อุบลราชธานี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2468
7. สถานีอนามัยที่ 7 ราชบุรี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2470
8. สถานีอนามัยที่ 8 เพชรบุรี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2472
9. สถานีอนามัยที่ 9 อุดรธานี ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2473
10. สถานีอนามัยที่ 10 หัวหิน ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2481

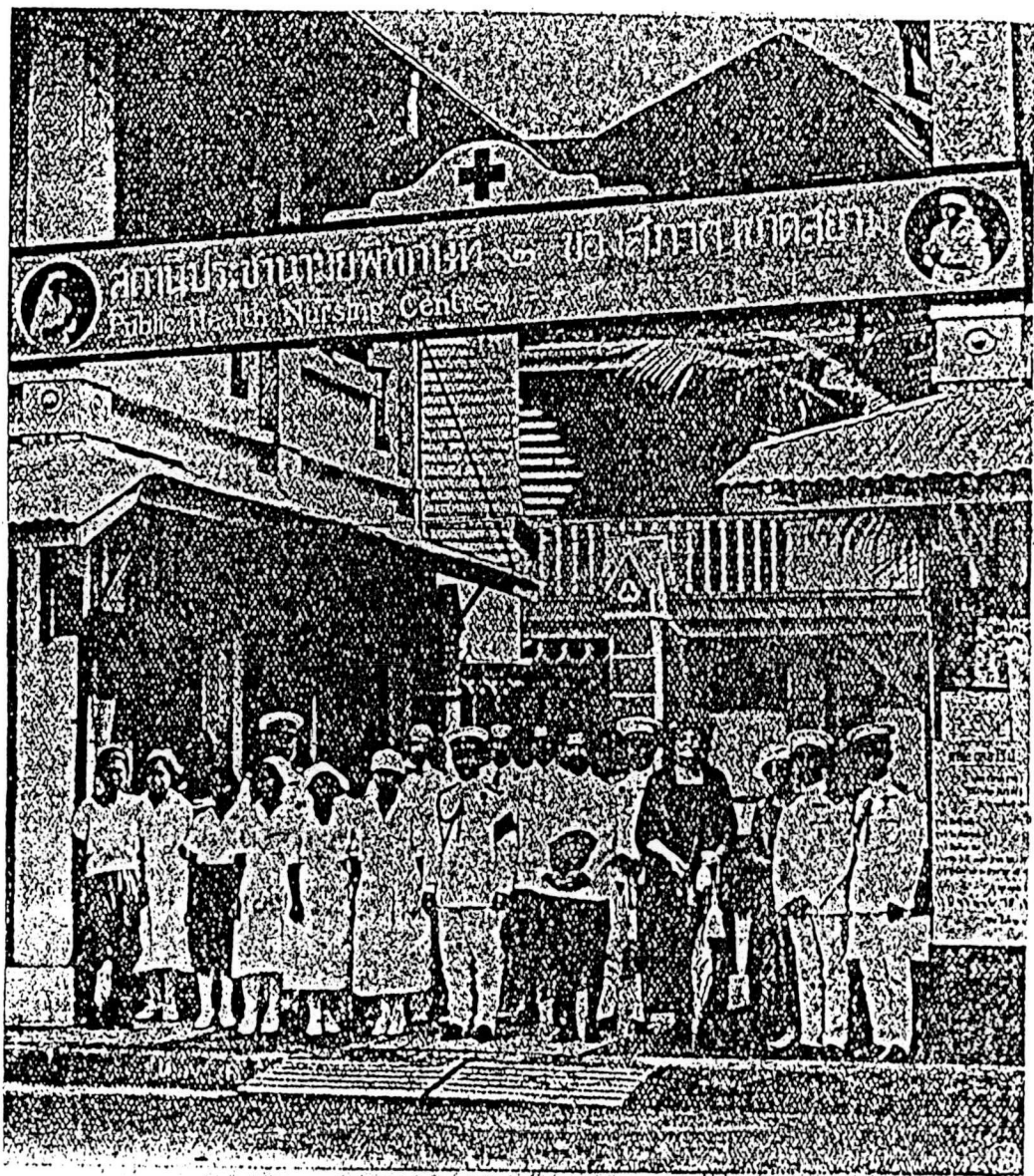
³²แจ้งว่าความสภากาชาดสยามเรื่องจะเริ่มจัดการประชานามัยพิทักษ์ ลงวันที่

สถานีประจําหมักที่ท่าอากาศยานดอนเมือง

ถนนพหลโยธิน เขตจตุจักร

สถานีอนามัยพิทักษ์ที่ ๒ ของสภาการช่างสมาคม กรุงเทพมหานคร

นอกจากการให้ความรู้ในการป้องกันโรคด้วยวิธีด้านการปฏิบัติดังกล่าวแล้ว สภากาชาดสยามยังได้ทำการเผยแพร่ความรู้ในการทางทฤษฎีด้วย โดยได้มีการออกหนังสือเพื่อเผยแพร่ความรู้ในด้านนี้ถึง 2 ฉบับ คือ วารสารทางการแพทย์ชื่อ จดหมายเหตุทางการแพทย์ของสภากาชาดสยาม และหนังสือพิมพ์สภากาชาด

จดหมายเหตุทางการแพทย์ของสภากาชาดสยาม ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2461 โดยมีจุดมุ่งหมายคือ เผยแพร่ความรู้ด้านการแพทย์อันทันสมัย ดังความที่ว่า ...ในสมัยนี้ความรู้วิชาต่างๆ ได้เจริญขึ้นเป็นลำดับและวิชาแพทย์ ดูเหมือนจะเจริญมากกว่าสิ่งอื่น ความรู้ใหม่ๆ ได้มีขึ้นมาเรื่อยๆ และการที่ทุกคนจะรอบรู้เรื่องราวใหม่ๆ ให้ทันสมัยโดยการอ่าน จดหมายเหตุทุกอย่างทุกชนิดนั้นไม่ใช่ของง่าย เพราะเหตุนี้จึงได้คัดเลือกเรื่องราวที่ควรรู้ออกจากจดหมายเหตุทางการแพทย์ต่างประเทศ มาแปลเป็นภาษาไทย เพื่อคนในกรุงเทพฯ จะได้อ่าน และคุ้นเคย เรื่องราวต่างๆ ที่ได้พบขึ้นใหม่³³

ส่วนหนังสือพิมพ์สภากาชาดสยามซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นใน พ.ศ. 2466 เพื่อเผยแพร่กิจการของสภา และเผยแพร่ความรู้ด้านการอนามัยของประชาชนดังความที่ว่า ...หวังว่านอกจากโฆษณากิจการ จัดหาเรื่องราวอันเป็นสาธารณประโยชน์ระดับสติปัญญา ท่านผู้เป็นสมาชิก ผู้รับผู้อ่าน ภายในขอบเขตที่เกี่ยวข้องในกิจการอันเป็นหน้าที่ของสภา และสุขวิทยาอนามัยเป็นต้น³⁴

---

³³แจ้งความเรื่องหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุทางการแพทย์ของสภากาชาดสยาม ลงวันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2461

³⁴รายงานการประชุมกรรมการสภากาชาดสยาม ครั้งที่ 5/2466 วันที่ 27 มกราคม พ.ศ. 2467

จะเห็นได้ว่าจากสภาพสังคมที่มีปัญหาในด้านสาธารณสุข คือ อัตราการตายของประชาชนอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในวัยทารก ทำให้สภากาชาดสยามเห็นความสำคัญของงานด้านนี้เป็นอย่างยิ่ง ในด้านการรักษาพยาบาล ได้ปรับปรุงให้โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์มีความก้าวหน้าในด้านการแพทย์มากยิ่งขึ้น และมีขีดความสามารถในการให้บริการมากขึ้นด้วย ทั้งยังได้ทำการเผยแพร่ความรู้ด้านสาธารณสุข ด้านการดูแลสุขภาพ ให้แก่ประชาชนด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การอนามัยศึกษา การประชานามัยพิทักษ์ การออกหนังสือและวารสารทางการแพทย์ นอกจากนี้ในด้านโรคภัยที่เป็นปัญหาของสังคมขณะนั้น คือ โรคเรื้อน โรคพยาธิ วัณโรค สภากาชาดสยามก็เข้าดำเนินการจนได้รับผลสำเร็จ กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่างานด้านสาธารณสุขเป็นงานที่สภากาชาดสยามให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการและปัญหาของสังคมในขณะนั้น โดยได้มีการดำเนินการอย่างครบวงจร ทั้งในด้านการรักษาพยาบาล การปราบและกำจัดโรค การป้องกันและให้ความรู้กับประชาชน

2. บทบาทด้านวิทยาศาสตร์

หน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านนี้ของสภากาชาดสยาม คือ กองวิทยาศาสตร์ ซึ่งความเป็นมาแต่เดิมนั้น หม่อมเจ้าหญิงบรมลูศิวิสาร ศิสกุล พระธิดาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ถูกสุนัขบ้ากัดเมื่อ พ.ศ. 2454 ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ จึงได้ทรงมีพระดำริให้ส่งไปรักษาที่สถานปาสเตอร์ เมืองเซ่งอัน ซึ่งแสดงว่าในขณะนั้นบ้านเมืองเรายังไม่มีความก้าวหน้าพอที่จะทำการรักษาได้ แต่เนื่องจากไปไม่ทันเวลาเรือออก จึงจัดการรักษาตามวิธีแบบไทย ในระยะแรกดูเหมือนว่าจะหายได้ แต่ในตอนปลายโรคกลับกำเริบจนสิ้นชีวิต ทำให้พระบิดาทรงสลดพระทัยเป็นอย่างยิ่งจึงดำริว่าสมควรจะมีสถานที่สำหรับป้องกันโรคนี้ขึ้นที่กรุงเทพฯ และตรวจโรคอื่นอีก เพื่อรักษาประชาชนซึ่งได้รับพิษร้ายนี้ และมีผู้เสียชีวิตในป็นหนึ่ง

เป็นจำนวนมาก³⁵ จึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลของพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้จัดตั้งสถานป้องกันโรคพิษสุนัขบ้าขึ้น เรียกว่า "ปาตุรสภา" ต่อมาใน พ.ศ. 2460 สภาภาษาสยามได้รับโอนปาตุรสภามาดำเนินการในเป็นหน่วยงานหนึ่งของสภาภาษา คือ กองวิทยาศาสตร์ โปรดให้เปลี่ยนชื่อเป็น สถานปาสเตอร์ เพื่อให้ตรงกับนามของ นายปาสเตอร์ (Pasteur) ผู้ค้นพบวิธีป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์แก่สภาภาษาสยามเพื่อก่อสร้างอาคาร เพื่อใช้เป็นสถานที่ทำการ และได้พระราชทานนามอาคารนี้ว่า "สถานเสาวภา" เพื่อเป็นที่ระลึกในสมเด็จพระศรีพัชริทราบรมราชินีนาถ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ นี้เป็นสมัยหนึ่งที่วิทยาการด้าน วิทยาศาสตร์ได้เจริญไปอย่างรวดเร็ว ดังที่มีการบันทึกไว้ว่า "สมัยนี้แปลกกับสมัย ก่อนๆ ที่วิทยาศาสตร์ได้รุ่งเรือง และกำลังรุ่งเรืองต่อไปอย่างรวดเร็ว ทำประโยชน์แก่ มนุษยชาติเป็นเอกประการ³⁶ ดังนั้นความประสงค์ในการดำเนินการของกอง วิทยาศาสตร์ ก็เพื่อรองรับความก้าวหน้าในด้านนี้ โดยทำการศึกษาลักษณะโรคต่างๆ และค้นหาวิธีบำบัดหรือป้องกันโรคนั้นๆ มีการคิดค้นวัคซีนสำหรับใช้ป้องกัน และทำเข็ม สำหรับใช้แก้เป็นต้น ในระยะแรกแบ่งการทำงานออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. สถานปาสเตอร์ มีหน้าที่แยกธาตุในสิ่งต่างๆ เพื่อการวินิจฉัยโรค ตรวจค้น เชื้อโรค ทำวัคซีนเข็ม เพื่อการรักษาโรคกลัวน้ำอันเนื่องมาจากพิษสุนัข และรักษาพิษงู
2. โรงเรียน bacteriology และ parasitology เพื่อเป็นสถานที่ในการศึกษา

³⁵ ตำนานสถานเสาวภา, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระมนตรีพจนกิจ ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2478, หน้า 2-3.

³⁶ จดหมายเหตุทางการแพทย์ของสภาภาษาสยาม เล่มที่ 1 ประจำเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2461 หน้า 4.

ของสัตวแพทย์

บทบาทในงานด้านวิทยาศาสตร์ของสภาภาชาดสยามนี้มิได้เป็นแต่เพียงการคิดค้นวิธีป้องกันและปราบปรามโรคซึ่งเบียดเบียนมนุษย์เท่านั้น ยังทำการป้องกันและรักษาโรคระบาดต่างๆ อันเกิดแก่ปศุสัตว์และสัตว์พาหนะซึ่งประชาชนใช้เป็นกำลังในการทำการค้าเลี้ยงชีพด้วย ต่อมาในพ.ศ. 2466 สภาภาชาดสยามก็ได้เริ่มขยายงานวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์ให้กว้างขวางและก้าวหน้ายิ่งขึ้น จนวัคซีนเซรุ่มและยาต่างๆ ซึ่งแต่เดิมต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศ ก็ได้จัดทำขึ้นเองเป็นส่วนมาก³⁷

บทบาทในงานด้านวิทยาศาสตร์นั้นพอจะแบ่งได้ดังนี้

การป้องกันและรักษาโรค ได้มีการคิดค้นวัคซีนป้องกันโรคที่ความร้ายแรงและเป็นปัญหาของสังคมในขณะนั้น คือ ทำพันธุ์หนองฝักันไข้ทรพิษ วัคซีนป้องกันอหิวาตกโรค วัคซีนป้องกันกาฬโรค ทำให้โรคระบาดที่มีความรุนแรงและน่ากลัวยิ่งในสมัยก่อนหมดไป นอกจากนี้ยังได้ทำการผลิตวัคซีนป้องกันโรคพิษสุนัขบ้า และเซรุ่มแก้พิษงูชนิดต่างๆ

การตรวจค้นและการแยกธาตุ โดยทำการตรวจค้นในทางแบคทีเรียวิทยาสำหรับโรคติดต่ออันเป็นภัยแก่มนุษย์ ตลอดจนหาทางแก้โรคเหล่านั้น นอกจากนี้ยังได้ทำการตรวจทดลองเชื้อโรคจากสิ่งต่างๆ ของคนไข้ เช่น ตรวจเสมหะ ปัสสาวะ โลหิต เพื่อให้การวินิจฉัยโรคเป็นไปโดยถูกต้อง

การให้การศึกษแก่แพทย์ สัตวแพทย์ โดยการจัดการอบรมในวิชาแบคทีเรียวิทยา เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป

จะเห็นได้ว่าบทบาทด้านวิทยาศาสตร์ของสภาภาชาดสยามนี้ เป็นงานที่ก้าวหน้าอย่างหนึ่งของสังคมในช่วงนั้น โดยในขณะนั้นยังไม่มีสถาบันเพื่อการคิดค้นด้านวิทยาศาสตร์เลย บทบาทของงานด้านนี้เป็นการเสริมให้บทบาทในงานด้านการแพทย์และด้าน

³⁷ รายงานการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่ ครั้งที่ 21/2466 วันที่ 8 ธันวาคม

สาธารณสุขของสภาภาษาสยามเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเอื้อประโยชน์ให้สังคมมากยิ่งขึ้น

3. บทบาทด้านการอบรมเยาวชน

บทบาทอีกด้านหนึ่งที่สภาภาษาสยามได้ดำเนินการ คือ การเสริมสร้างคุณภาพของคนในสังคม โดยการอบรมเยาวชนผู้ซึ่งจะเติบโตเป็นพลเมืองของชาติต่อไป เพราะเยาวชนนั้นจะปฏิบัติตนในทางใดก็แล้วแต่การอบรมสั่งสอน ดังที่ว่า "ที่พูดกันอยู่ว่าเด็กมีนิสัยดีก็ดีเอง ชั่วก็ชั่วเองไม่มีใครแก้ไขได้นั้นไม่จริง เด็กทุกคนเกิดมามีใจคอบริสุทธิ์และสมองอ่อนช้งมุ่งไปในทางที่ดีก็ดี นำไปในทางชั่วก็ชั่ว"³⁸ ดังนั้นสภาภาษาสยามจึงเห็นว่าการอบรมเยาวชนเป็นสิ่งที่สำคัญ ดังนั้นสภาภาษาสยามจึงได้เริ่มงานอนุสภาภาษาขึ้นใน พ.ศ. 2465 การดำเนินงานอนุสภาภาษาสยามนี้เพื่อ

1. ฝึกเยาวชนให้รู้จักรักษานามัยของตนเอง คือ วิธีปฏิบัติในการบำรุงร่างกายให้แข็งแรงสมบูรณ์เพื่อป้องกันโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย
2. ฝึกให้เยาวชนรู้จักทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นตั้งแต่บุคคลในครอบครัวเดียวกัน ตลอดถึงบุคคลภายนอกและประชาชนทั่วไป เช่น การปรนนิบัติ การช่วยพยาบาลคนเจ็บ การช่วยกันรักษาความสะอาด
3. ฝึกเยาวชนให้รู้หน้าที่พลเมืองที่ดีเพื่อประโยชน์สุขแก่ชุมชน
4. ฝึกเยาวชนให้รู้จักร่วมแรงร่วมใจกันในหมู่คณะ เพื่อทำประโยชน์แก่กุลบรรพเทาทุภัก์ ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากทั้งหลาย
5. ฝึกเยาวชนให้เป็นผู้มีใจเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์

---

³⁸ รายงานการประชุมกรรมการเจ้าหน้าที่ ครั้งที่ 8/2465

สภาภาษาศสยามได้ดำเนินการบทบาทในการอบรมเยาวชนนี้ โดยมุ่งหวังที่จะให้ประเทศได้มีพลเมืองที่สมบูรณ์เข้มแข็ง ภูหน้าที่ของตน และความเมตตากรุณา เป็นความสงบสุขในสังคมต่อไป การอนุสภภาษาศสยามนี้ได้มีการดำเนินการมาจวบจนถึงในปัจจุบันนี้ด้วย

4. บทบาทด้านการบรรเทาทุกข์

การบรรเทาทุกข์ในภาวะสงครามจัดได้ว่าเป็นบทบาทที่สำคัญประการหนึ่งของสภาภาษาทั่วโลก สภาภาษาศสยามเองก็ได้มีบทบาทในด้านนี้เช่นนี้เช่นกัน กล่าวคือใน พ.ศ. 2482 เมื่อเกิดสงครามขึ้นในทวีปยุโรป และเยอรมนีเข้ายึดครองฝรั่งเศส รัฐบาลไทยในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ถือโอกาสนี้ส่งบันทึกถึงรัฐบาลฝรั่งเศส ขอให้มีการปรับปรุงเส้นเขตแดนด้านอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส โดยถือเอาร่องน้ำหลักในลำนน้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดน และขอให้ฝรั่งเศสรับรองว่า ถ้าฝรั่งเศสไม่อาจป้องกันรักษาอินโดจีนไว้ได้ จะต้องคืนลาวและเขมรให้แก่ไทย ตามข้อเสนอนี้ไทยต้องการให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนที่ไทยเสียไปใน พ.ศ. 2446 นโยบายเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศสในครั้งนี้ได้รับความสนับสนุนจากประชาชนอย่างมาก เพราะคนไทยมีความรู้สึกที่ดินแดนเหล่านี้เคยเป็นของไทยมาก่อน เมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสตอบปฏิเสธข้อเสนอของไทย การรบบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสจึงเริ่มขึ้น ต่อมาไทยและฝรั่งเศสได้ลงนามใน อนุสัญญาสันติภาพที่กรุงโตเกียว ในวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2484³⁹ จากการรบบในครั้งนี้สภาภาษาศสยามได้ดำเนินการเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและความเป็นไปของบ้านเมืองในขณะนั้น โดยย้ายสถานีอนามัยบางแห่ง

---

³⁹ดูรายละเอียดใน ดร.เพ็ญศรี คึก, การต่างประเทศและเอกราชของไทย (กรุงเทพฯ:เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 117.

ในจังหวัดที่มีโรงพยาบาลและสุขศาลาประจำอยู่แล้ว ไปตั้งในที่ซึ่งยังไม่มีสถานพยาบาล ทางด้านอีสานและมณฑลบูรพา ทั้งนี้ เพื่อให้พร้อมที่จะช่วยเหลือประชาชนที่เจ็บป่วย และผู้ที่อพยพหนีภัยอินโดจีน โดยได้ดำเนินการดังนี้

1. จัดย้ายสถานอนามัย พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่เครื่องเวชภัณฑ์และพัสดุ ไปตั้งทำการดังนี้

1.1 สถานอนามัยที่ 1 พระนคร ไปตั้งที่จังหวัดสุรินทร์

1.2 สถานอนามัยที่ 4 นครราชสีมา ไปตั้งที่อำเภอภูมิกาดอาหาร

1.3 สถานอนามัยที่ 6 ราชบุรี ไปตั้งที่อำเภอรัษฎประเทศ

1.4 สถานอนามัยที่ 9 อุดรธานี ไปตั้งที่อำเภอท่าบ่อ

2. ถ้ามีเหตุการณ์ฉุกเฉินเกิดขึ้น สภากาชาดสยามจะส่งหน่วยเคลื่อนที่ไป โดยทันที และให้เจ้าหน้าที่อนามัย ณ ที่นั้นพร้อมทั้งยาและเวชภัณฑ์เข้าสมทบ

3. สภากาชาดสยามได้เตรียมการในเรื่องแพทย์ พยาบาล ส้วมโรงไว้และ เปิดอบรมเจ้าหน้าที่ พร้อมทั้งเตรียมเครื่องยาและเวชภัณฑ์ไว้ให้พร้อมที่จะปฏิบัติการ⁴⁰

การบรรเทาทุกข์ในกรณีพิพาทอินโดจีนฝรั่งเศส ตามที่ได้ส่งสถานบรรเทาทุกข์ที่ชายแดน 4 สถานนั้น ได้ทำการรักษาพยาบาล ดำรวจสนาม ครอบคร้วทหาร ยูวชนทหาร ช่วยผู้อพยพและบรรเทาทุกข์ราษฎรทั่วไป โดยมีสถิติเป็นจำนวนถึง 559,267 คน และในสนามรบแนวหน้า 8,531 คน⁴¹

ภายหลังจากนี้เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น งานด้านการบรรเทาทุกข์จะเป็นงานที่ทวีความสำคัญและเป็นบทบาทที่เด่นบทบาทหนึ่งของสภากาชาด ด้วยในภาวะ

⁴⁰ รายงานการประชุมกรรมการสภากาชาดสยาม ครั้งที่ 42/2484

วันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2484

⁴¹ รายงานการประชุมกรรมการสภากาชาดสยาม ครั้งที่ 46/2485

วันที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2485

สงครามองค์การกาชาดเท่านั้น ที่จะทำงานด้านการบรรเทาทุกข์ทั้งการช่วยเหลือในสนามรบ และการรักษาพยาบาลโดยทั่วไป ได้โดยสะดวกกว่าองค์การของรัฐหรือองค์การสาธารณกุศลอื่นๆ เพราะการปฏิบัติงานของสภากาชาดในภาวะสงครามนั้น ได้รับการยอมรับและการคุ้มครองตามข้อตกลงในสัญญาเจนีวา ซึ่งทำขึ้นเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2449 ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยมีประเทศต่างๆ ร่วมลงนาม 35 ประเทศ (ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การปฏิบัติงานของสภากาชาดได้รับความคุ้มครองโดยกฎบัตรของสหประชาชาติด้วย) นอกจากนี้เมื่อเกิดภาวะสงครามความทุกข์ยากขึ้นภายในประเทศสภากาชาดจะมีโอกาสได้รับเงินช่วยเหลือจากสภากาชาดสากลด้วย ทำให้การปฏิบัติงานของสภากาชาดด้านการบรรเทาทุกข์ในภาวะสงครามทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าบทบาทของสภากาชาดสยามในช่วงที่ทำการศึกษานี้ จะเป็นการดำเนินบทบาทในด้านต่างๆ เพื่อให้เหมาะกับสภาพสังคมในแต่ละช่วง โดยมีบทบาทหลัก คือ การตอบสนองความต้องการด้านการแพทย์และสาธารณสุขของสังคม และมีบทบาทที่เสริมงานด้านสาธารณสุขคือ งานด้านวิทยาศาสตร์ และการให้การอบรมด้านอนามัยแก่เยาวชน นอกจากนี้เมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็นวิกฤตการณ์ในสังคม เช่น เกิดกรณีพิพาทระหว่างประเทศที่มีความรุนแรงจนถึงขั้นมีการต่อสู้กัน สภากาชาดสยามก็สามารถดำเนินงานด้านการบรรเทาทุกข์เพื่อรองรับภาวะการณดังกล่าวได้ และภายหลังจากนี้เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้น และส่งผลมาถึงประเทศไทยด้วย ทำให้บทบาทด้านการบรรเทาทุกข์ของสภากาชาดสยามได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นองค์กรที่ได้รับการยอมรับในนานาประเทศให้ปฏิบัติงานในภาวะสงครามได้โดยได้รับความคุ้มครองและได้รับเงินสนับสนุนจากองค์การกาชาดสากลด้วย ดังนั้นเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 บทบาทด้านการบรรเทาทุกข์ของสภากาชาดสยามจะกลายเป็นบทบาทหลักอีกบทบาทหนึ่ง นอกเหนือจากงานด้านการแพทย์และการสาธารณสุข